

พลวัตแห่งวิถีอาเซียนกับวัฏจักร แห่งสันติภาพในภูมิภาค

Dynamism of ASEAN Way and Cycle of Peace in the Region

มนตรี วิวัฒน์สุข

Montree Wiwasukh

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้อาศัยข้อมูล 3 ชุด คือ ดัชนีสันติภาพโลก หลักการแห่งวิถีอาเซียน และปฏิจาสัมปาท เพื่อศึกษาพลวัตของวิถีอาเซียนในการขับเคลื่อนวัฏจักรแห่งสันติภาพในภูมิภาคตามกระบวนการแห่งปฏิจาสัมปาท ดัชนีสันติภาพโลกจากผลการประเมินสันติภาพของภูมิภาคทั่วโลก ด้วยตัวชี้วัดสันติภาพเชิงลบและเชิงบวก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยภาพรวม แม้จะมีสันติภาพอยู่ในระดับปานกลาง แต่ถือว่าเสื่อมลงตลอดระยะเวลา 6 ปีที่ผ่านมา อันเป็นผลจากการดำเนินกิจกรรมระหว่างประเทศของประเทศสมาชิกอาเซียน ด้วยหลักการแห่งวิถีอาเซียน ดังนั้น การปรับปรุงหลักการแห่งวิถีอาเซียนจะขับเคลื่อนวัฏจักรแห่งสันติภาพในภูมิภาคไปสู่ระดับที่สูงขึ้น โดยจุดเริ่มต้นแห่งวัฏจักรสันติภาพ คือ การตื่นรู้

คำสำคัญ: ภูมิภาค วิถีอาเซียน สันติภาพ การตื่นรู้ ปฏิจาสัมปาท

Abstract

This article utilized the threefold set of data: the global peace index, the principle of ASEAN Way and Paticcasamuppada (the Dependent Origination theory), to study the dynamism of ASEAN Way in propelling the peace cycle in the region. The global peace index from the result of peace evaluation in the regions around the world through the negative and positive peace indicators showed that although, South East Asia in general attained a medium level of peace but it has continuously decayed for past six years. This was a consequence of the international performance of ASEAN member states based on the principle of ASEAN Way. So, the adjustment of the ASEAN Way principle will propel the peace cycle in the region to higher level. And the starting point of peace cycle is the mindful awareness.

Keywords: region, ASEAN Way, peace, mindful awareness, Paticcasamuppada

ประเทศสมาชิกอาเซียน 10 ประเทศ กำลังรวมตัวกันให้เป็นประชาคมเดียว ใน พ.ศ. 2558 เรียกว่าประชาคมอาเซียน (ASEAN Community: AC) ผ่านทางประชาคมย่อย 3 ประชาคม คือ ประชาคมการเมืองและความมั่นคง (ASEAN Political Security Community: APSC) ประชาคมเศรษฐกิจ (ASEAN Economic Community: AEC) และ ประชาคมสังคมและวัฒนธรรม (ASEAN Socio-Cultural Community: ASCC) เป้าหมายสุดท้ายของประชาคมอาเซียน คือ สันติภาพ หรือ ความสงบสุขของประชาชนทั้งหมดของประเทศสมาชิก ผ่านกลไกการทำงานตามหลักการของวิถีอาเซียน (ASEAN Way) อาเซียนจะสามารถบรรลุเป้าหมายตามเจตนารมณ์ได้หรือไม่เมื่อตลอดระยะเวลา 6 ปีที่ผ่านมา สันติภาพของโลกและภูมิภาคเสื่อมลงตลอดเวลา

สันติภาพในภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก จัดลำดับตามภูมิภาคที่มีสันติภาพสูงไปหาภูมิภาคที่มีสันติภาพต่ำ ดังนี้

(1) ยุโรป (1.62) (2) อเมริกาเหนือ (1.72) (3) เอเชีย-แปซิฟิก (1.91) (4) อเมริกาใต้ (2.04) (5) อเมริกากลางและแคริบเบียน (2.10) (6) ซับ-ซาฮาราแอฟริกา (2.24) (7) รัสเซียและยูเรเชีย (2.30) (8) ตะวันออกกลางและแอฟริกาเหนือ (2.33) (9) เอเชียใต้ (2.44) ดัชนีสันติภาพโลกนี้จัดทำโดยสถาบันเศรษฐศาสตร์และสันติภาพ (Institute for Economics and Peace, 2013) ด้วยตัวชี้วัดสันติภาพเชิงลบและสันติภาพเชิงบวก

ตัวชี้วัดสันติภาพเชิงลบมี 22 ตัว ได้แก่ (1) ความขัดแย้งภายในและระหว่างประเทศในปัจจุบัน (ongoing domestic and international conflict) มี 5 ตัว ได้แก่ (1) จำนวนการต่อสู้ที่เป็นผลจากความขัดแย้งภายนอกและภายใน (number of external and internal conflicts fought) (2) จำนวนการตายที่เป็นผลจากความขัดแย้งอย่างเป็นระบบ (ภายนอก) (number of deaths from organised conflict (external) (3) จำนวนการตายที่เป็นผลจากความขัดแย้งอย่างเป็นระบบ (ภายใน) (number of deaths from

organised conflict (internal) (4) ระดับความขัดแย้งอย่างเป็นระบบ (ภายใน) (level of organised conflict (internal) (5) ความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน (relations with neighbouring countries)

(2) ความปลอดภัยและความมั่นคงทางสังคม (societal safety and security) มี 10 ตัวชี้วัด ได้แก่ (1) ระดับของอาชญากรรมในสังคมที่ประจักษ์ชัด (level of perceived criminality in society) (2) จำนวนของผู้ลี้ภัยและผู้อพยพพลัดถิ่นเทียบกับอัตราส่วนของประชากร (number of refugees and displaced people as a percentage of the population) (3) ความไม่มั่นคงทางการเมือง (political instability) (4) ขอบเขตของความเลวร้ายทางการเมือง (political terror scale) (10) กิจกรรมของผู้ก่อการร้าย (terrorist activity) (5) จำนวนของการฆาตกรรมต่อประชาชนหนึ่งแสนคน (number of homicides per 100,000 people) (6) ระดับของอาชญากรรมที่ก่อความรุนแรง (level of violent crime) (7) แนวโน้มการแสดงออกอย่างรุนแรง (likelihood of violent demonstrations) (8) จำนวนประชากรที่ติดคุกต่อประชาชนจำนวนหนึ่งแสนคน (number of jailed population per 100,000 people) (9) จำนวนเจ้าหน้าที่ด้านความมั่นคงภายในและตำรวจต่อประชาชนจำนวนหนึ่งแสนคน (number of internal security officers and police per 100,000 people)

(3) การทหาร (militarization) มี 7 ตัวชี้วัด ได้แก่ (1) รายจ่ายทางการทหารเทียบกับอัตราส่วนของจีดีพี (military expenditure as a percentage of GDP) (2) จำนวนเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับบริการทางทหารต่อประชาชนหนึ่งแสนคน (number of armed-services personnel per 100,000 people) (3) ระดับของการถ่ายโอนอาวุธตามแบบที่สำคัญในฐานะผู้รับ (การนำเข้า) ต่อประชาชนหนึ่งแสนคน (volume of transfers of major conventional weapons as recipient (imports) per 100,000 people) (4) ระดับการถ่ายโอนอาวุธตามแบบที่สำคัญในฐานะผู้จัดหา (การส่งออก) ต่อประชาชนหนึ่งแสนคน (volume of transfers of major conventional

weapons as supplier (exports) per 100,000 people) (5) การมีส่วนร่วมทางการเงินเพื่อภารกิจด้านการรักษาสันติภาพของยูเอ็น (financial contribution to UN peacekeeping missions) (6) สมรรถนะด้านอาวุธนิวเคลียร์และอาวุธหนัก (nuclear and heavy weapons capability) (7) ความสะดวกในการเข้าถึงอาวุธพกและอาวุธเบา (ease of access to small arms and light weapons)

ตัวชี้วัดของสันติภาพเชิงบวกมี 8 ตัว ได้แก่ (1) รัฐบาลปฏิบัติงานได้อย่างดี (well functioning government) (2) บรรยากาศเอื้อต่อการประกอบธุรกิจ (sound business environment) (3) การกระจายทรัพยากรอย่างเสมอภาค (equitable distribution of resources) (4) การยอมรับสิทธิของผู้อื่น (acceptance of the rights of others) (5) ความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน (good relations with neighbours) (6) เสรีภาพของการสื่อสาร (free flow of information) (7) ทุนมนุษย์อยู่ในระดับสูง (high levels of human capital) และ (8) การทุจริตอยู่ในระดับต่ำ (low levels of corruption)

ประเทศสมาชิกอาเซียน 9 ประเทศ (ยกเว้นประเทศบรูไนซึ่งไม่มีข้อมูล) จัดอยู่ในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก ประกอบด้วยประเทศจำนวน 19 ประเทศ ได้แก่ กัมพูชา เกาหลีใต้ เกาหลีเหนือ จีน ญี่ปุ่น ติมอร์เลสเต ไต้หวัน ไทย นิวซีแลนด์ ปาปัวนิวกินี ฟิลิปปินส์ มองโกเลีย มาเลเซีย เมียนมาร์ ลาว เวียดนาม สิงคโปร์ ออสเตรเลีย อินโดนีเซีย โดยภาพรวมมีสันติภาพเชิงลบอยู่ในระดับสูง และสันติภาพเชิงบวกอยู่ในระดับปานกลาง ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สันติภาพในเอเชีย-แปซิฟิก

เอเชีย- แปซิฟิก	สันติภาพเชิงลบ			สันติภาพเชิงบวก		
	ระดับ	โลก	ภูมิภาค	ระดับ	โลก	ภูมิภาค
นิวซีแลนด์	สูงมาก	3(1.24)	1	สูงมาก	9(1.50)	1
ญี่ปุ่น	สูงมาก	6(1.29)	2	สูงมาก	16(1.79)	3
ออสเตรเลีย	สูงมาก	16(1.44)	3	สูงมาก	10(1.54)	2
สิงคโปร์	สูงมาก	16(1.44)	3	สูงมาก	17(1.82)	4
ไต้หวัน	สูงมาก	26(1.54)	5	-	-	-
มาเลเซีย	สูง	29(1.57)	6	ปานกลาง	43(2.65)	6
ลาว	สูง	39(1.72)	7	ต่ำ	109(3.60)	14
เวียดนาม	สูง	41(1.77)	8	ต่ำ	77(3.17)	9
เกาหลีใต้	สูง	47(1.82)	9	สูง	26(2.08)	5
ติมอร์เลสเต	สูง	51(1.85)	10	-	-	-
อินโดนีเซีย	สูง	54(1.88)	11	ต่ำ	79(3.19)	10
มองโกเลีย	สูง	64(1.92)	12	ปานกลาง	61(2.93)	7
ปาปัวนิวกินี	ปานกลาง	99(2.13)	13	-	-	-
จีน	ปานกลาง	101(2.14)	14	ต่ำ	81(3.24)	11
กัมพูชา	ปานกลาง	115(2.26)	15	ต่ำ	100(3.41)	13
ฟิลิปปินส์	ปานกลาง	129(2.37)	16	ต่ำ	86(3.27)	12
ไทย	ปานกลาง	130(2.38)	17	ปานกลาง	63(2.95)	8
เมียนมาร์	ต่ำ	140(2.53)	18	-	-	-
เอเชีย-แปซิฟิก	สันติภาพเชิงลบ			สันติภาพเชิงบวก		
	ระดับ	โลก	ภูมิภาค	ระดับ	โลก	ภูมิภาค
เกาหลีเหนือ	ต่ำมาก	154(3.04)	19	-	-	-
รวม	1.91 (สูง)			2.48 (ปานกลาง)		

หมายเหตุ. จาก Global Peace Index 2013 โดย Institute for Economics and Peace, 2013, www.economicsandpeace.org.

เมื่อแยกประเทศเอเชีย-แปซิฟิกออกเป็น 2 ภูมิภาค คือ เอเชียตะวันออก-แปซิฟิก และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เห็นได้ว่าภูมิภาคเอเชียตะวันออก-แปซิฟิก ซึ่งประกอบด้วยประเทศจำนวน 10 ประเทศ ได้แก่ เกาหลีใต้ เกาหลีเหนือ จีน ญี่ปุ่น ติมอร์เลสเต ไต้หวัน นิวซีแลนด์ ปาปัวนิวกินี มองโกเลีย ออสเตรเลีย โดยภาพรวมมีสันติภาพทั้งเชิงลบและเชิงบวกอยู่ในระดับสูง ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สันติภาพในเอเชียตะวันออกเฉียง-แปซิฟิก

เอเชีย- แปซิฟิก	สันติภาพเชิงลบ			สันติภาพเชิงบวก		
	ระดับ	โลก	ภูมิภาค	ระดับ	โลก	ภูมิภาค
นิวซีแลนด์	สูงมาก	3(1.24)	1	สูงมาก	9(1.50)	1
ญี่ปุ่น	สูงมาก	6(1.29)	2	สูงมาก	16(1.79)	3
ออสเตรเลีย	สูงมาก	16(1.44)	3	สูงมาก	10(1.54)	2
ไต้หวัน	สูงมาก	26(1.54)	4	-	-	-
เกาหลีใต้	สูง	47(1.82)	5	สูง	26(2.08)	4
ติมอร์เลสเต	สูง	51(1.85)	6	-	-	-
มองโกเลีย	สูง	64(1.92)	7	ปานกลาง	61(2.93)	5
ปาปัวนิวกินี	ปานกลาง	99(2.13)	8	-	-	-
จีน	ปานกลาง	101(2.14)	9	ต่ำ	81(3.24)	6
เกาหลีเหนือ	ต่ำมาก	154(3.04)	10	-	-	-
รวม		1.84 (สูง)			2.18 (สูง)	

หมายเหตุ. จาก Global Peace Index 2013 โดย Institute for Economics and Peace, 2013, www.economicsandpeace.org.

ในขณะที่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งประกอบด้วยประเทศจำนวน 9 ประเทศ ยกเว้นประเทศบรูไนเพราะไม่มีข้อมูล ได้แก่ กัมพูชา ไทย ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย เมียนมาร์ ลาว เวียดนาม สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย โดยภาพรวมมีสันติภาพเชิงลบอยู่ในระดับสูง และเชิงบวกอยู่ในระดับปานกลาง ดังตารางที่ 3

ดังนั้น ในเบื้องต้น จึงกล่าวได้ว่าภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นตัวแปรของสันติภาพในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก เพราะภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกมีสันติภาพเชิงลบ-สูง และบวก-สูง ส่วนภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีสันติภาพเชิงลบ-สูง และบวก-ปานกลาง เมื่อรวมกันเข้าทำให้ภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกมีสันติภาพเชิงลบ-สูง และบวก-ปานกลาง ซึ่งเป็นไปตามสันติภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างไรก็ตามสันติภาพเชิงลบและบวกนี้กล่าวไว้โดยภาพรวม หากแยกรายประเทศจะเห็นว่าประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง-แปซิฟิกหนึ่งประเทศมีสันติภาพเชิงลบอยู่ในระดับต่ำมาก ในขณะที่ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีระดับสันติภาพต่ำที่สุดเพียงระดับต่ำเท่านั้น

แม้การแยกกล่าวรายประเทศจะเป็นที่น่าสนใจแต่ไม่ใช่เป้าหมายของบทความชิ้นนี้จึงละไว้ เพราะบทความชิ้นนี้มุ่งแสดงภาพรวมของสันติภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเป็นที่ตั้งของประเทศสมาชิกอาเซียน

ตารางที่ 3 สันติภาพในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้	สันติภาพเชิงลบ			สันติภาพเชิงบวก		
	ระดับ	โลก	ภูมิภาค	ระดับ	โลก	ภูมิภาค
สิงคโปร์	สูงมาก	16(1.44)	1	สูงมาก	17(1.82)	1
มาเลเซีย	สูง	29(1.57)	2	ปานกลาง	43(2.65)	2
ลาว	สูง	39(1.72)	3	ต่ำ	109(3.60)	8
เวียดนาม	สูง	41(1.77)	4	ต่ำ	77(3.17)	4
อินโดนีเซีย	สูง	54(1.88)	5	ต่ำ	79(3.19)	5
กัมพูชา	ปานกลาง	115(2.26)	6	ต่ำ	100(3.41)	7
ฟิลิปปินส์	ปานกลาง	129(2.37)	7	ต่ำ	86(3.27)	6
ไทย	ปานกลาง	130(2.38)	8	ปานกลาง	63(2.95)	3
เมียนมาร์	ต่ำ	140(2.53)	9	-	-	-
รวม		1.98 (สูง)			3.0 (ปานกลาง)	

หมายเหตุ. จาก Global Peace Index 2013 โดย Institute for Economics and Peace, 2013, www.economicsandpeace.org.

เมื่ออาเซียนเป็นตัวแปรที่ทำให้สันติภาพเชิงบวกในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก ต่ำลงประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง คือ ระดับของสันติภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่ในระดับสูง-ปานกลาง ซึ่งแสดงให้เห็นว่ายังมีระดับสันติภาพระดับสูงกว่าปัจจุบันเป็นเป้าหมายให้อาเซียนบรรลุถึง อาเซียนจะสามารถอาศัยกลไกตามหลักการแห่งวิถิอาเซียน เพื่อพัฒนาสันติภาพในภูมิภาคให้อยู่ในระดับที่สูงขึ้นได้หรือไม่ ดัชนีชี้วัดสันติภาพ ได้กล่าวไว้แล้วในบทนำนี้ ในลำดับถัดไปจะกล่าวถึงหลักการของวิถิอาเซียน และทฤษฎีปฏิจางสมุบบาท แล้ววิเคราะห์พลวัตแห่งวิถิอาเซียน และวัฏจักรแห่งสันติภาพในภูมิภาค ต่อไป

แนวคิดและทฤษฎี

แนวคิดและทฤษฎีประกอบการวิเคราะห์พลวัตและวัฏจักรสันติภาพ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ หลักการแห่งวิธียาเซียน และหลักการแห่งทฤษฎีปฏิจลสมุบาท มีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

1. หลักการแห่งวิธียาเซียน มีลักษณะเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ (norm) มากกว่าที่จะเป็นกฎเกณฑ์ (rule of law) ซึ่งมีองค์ประกอบ 2 ส่วน ได้แก่ ธรรมเนียมปฏิบัติที่อิงค่านิยมสากล และธรรมเนียมปฏิบัติที่อิงค่านิยมภูมิภาค ค่านิยมสากลของวิธียาเซียน ประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 ข้อ ได้แก่ (1) การเคารพเอกราช อธิปไตย ความเสมอภาค บุรณภาพเหนือดินแดน และเอกลักษณ์ของชาติสมาชิก (2) สิทธิของชาติสมาชิกในการป้องกันประเทศให้ดำรงอยู่โดยปราศจากการแทรกแซง การบ่อนทำลาย และการขู่บังคับจากภายนอก (3) การไม่แทรกแซงกิจการภายในของประเทศสมาชิก (4) การยุติความแตกต่างหรือข้อโต้แย้งด้วยสันติวิธี และ (5) การไม่ก่อภัยคุกคามหรือการใช้กำลังต่อประเทศสมาชิก (ASEAN, 1976) แม้ค่านิยมสากลของวิธียาเซียนจะมี 5 ข้อ แต่แกนกลางของค่านิยมทั้งหมดคือการไม่แทรกแซงกิจการภายในของประเทศสมาชิก

ค่านิยมภูมิภาค คือ การปรึกษาหารือและฉันทามติ (consultation and consensus) ซึ่งมีลักษณะ 4 อย่าง ได้แก่ (1) การบรรลุข้อตกลงมาจากการปรึกษาหารือและการเห็นด้วยของทุกฝ่าย (2) หากมีการไม่เห็นด้วยเกิดขึ้นให้เลื่อนการหารือนั้นออกไป (3) ประเทศสมาชิกพร้อมเลื่อนผลประโยชน์แห่งชาติเพื่อให้ผลประโยชน์ของประชาคมมาก่อน และ (4) การให้ความสำคัญต่อกระบวนการที่ไม่เป็นทางการหรือความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่าระบบสถาบัน (Collins, 2003; Acharya, 2001)

กล่าวโดยสรุปวิธียาเซียนประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ การไม่แทรกแซงกิจการภายในการปรึกษาหารือ และฉันทามติ โดยส่วนแรกมาจากค่านิยมสากล และสองส่วนหลังมาจากค่านิยมภูมิภาค

2. หลักการแห่งทฤษฎีปฏิจจสมุปบาท แบ่งออกเป็น 2 มิติ ได้แก่ หลักการทั่วไป และ หลักการเฉพาะหรือ หลักการประยุกต์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2553) ดังนี้

หลักการทั่วไป แบ่งออกเป็น 2 สาย ได้แก่ (1) สายเกิด มีหลักว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น” และ (2) สายดับ มีหลักการว่า “เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้ก็ดับ”

หลักการเฉพาะ แบ่งออกเป็น 12 หัวข้อ ได้แก่ (1) อวิชชา (ความไม่รู้) (2) สังขาร (การปรุงแต่ง) (3) วิญญาณ (การรับรู้) (4) นามรูป (กายใจ) (5) สฬายตนะ (องคาพยพของชีวิต) (6) ผัสสะ (การกระทบ) (7) เวทนา (ความรู้สึก) (8) ตัณหา (ความอยาก) (9) อุปาทาน (ความยึดมั่น) (10) ภพ (เจตนาและผลแห่งเจตนา) (11) ชาติ (การเกิด) (12) ชรามรณะ (การเสื่อมสลาย) หัวข้อเหล่านี้อาศัยกันและกันเกิดทุกข์ หรือ ดับทุกข์ตามหลักการทั่วไป

หลักการเฉพาะทั้ง 12 หัวข้อ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) กิเลส (สิ่งที่ทำให้ใจเศร้าหมอง) คือ อวิชชา ตัณหา และอุปาทาน (2) กรรม (เจตนาและผลแห่งเจตนา) คือ สังขาร และภพ และ (3) วิบาก (ผลแห่งกรรม) คือ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ชาติ และ ชรามรณะ

ส่วนทั้ง 3 นี้ เป็นกระบวนการ หรือ เมื่อเคลื่อนไปในฐานะวงจรแห่งการเกิดทุกข์เรียกว่าวัฏฏะหรือวัฏจักร คือ การเคลื่อนไปตามกระบวนการแห่งวัฏจักร หรือสังสารวัฏ เรียกว่า อนุโลมพลวัต หากตรงข้ามก็เป็นกระบวนการหรือวงจรดับทุกข์ กล่าวคือ ไม่มีกิเลส ไม่มีกรรม และไม่มีวิบาก เรียกว่าวิวัฏฏ์ เรียกว่า ปฏิโลมพลวัต

วิธีอาเซียนจะถูกวิเคราะห์ด้วยหลักการปฏิจจสมุปบาทในฐานะเป็นเป็นกลไกแห่งสันติภาพในภูมิภาค เพื่อตอบคำถามว่า วิธีอาเซียน เป็นอนุโลมพลวัต หรือ ปฏิโลมพลวัต ของวัฏจักร หรือ วิวัฏจักร แห่งสันติภาพในภูมิภาค โดยการวิเคราะห์แบบ 2 มิติ คือ องค์กร และ บุคคล หมายความว่า มิติแรก ให้องค์กรเป็นตัวตั้ง มีบทบาทในการกำหนดเป้าหมายเพื่อให้คนปฏิบัติตาม และมิติหลัง ให้คนเป็นตัวตั้ง มีบทบาทในการกำหนดเป้าหมายเพื่อให้องค์กรมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใด ดังนี้

องค์กรกำหนดคน

สันติภาพ คือ ความสงบสุข เมื่อเกิดขึ้นหรือมีอยู่ที่ใด ความรุ่มรวยและความทุกข์ก็ดับหายไปจากที่นั้น ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ด้วยการไม่มีกิเลส คือ อวิชชา ตัณหา และอุปาทาน ในบริบทขององค์การระหว่างชาติของประเทศสมาชิก 10 ประเทศ เช่น อาเซียน อวิชชา ตัณหา และอุปาทาน มีความหมายแค่นี้เพียงใด

ตามหลักการแห่งปฏิจจนุปบาท อวิชชา หมายถึง (1) การไม่รู้อริยสัจ และ (2) ไม่รู้อดีต ปัจจุบัน อนาคต (สัง.นิ.16/17; อภิ.สัง.34/691) ซึ่งมีรายละเอียดและอาจประยุกต์ใช้กับบริบทแห่งอาเซียนได้ดังนี้

หลักการแห่งอริยสัจ คือ หลักแห่งเหตุและผลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ เหตุ-ผลฝ่ายทุกข์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องรู้และหรือก็คือ ปัญหา-สาเหตุ และ เหตุ-ผลฝ่ายสุข ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องทำและถึง หรือก็คือ เป้าหมาย-วิธีการ อวิชชาในบริบทของอาเซียน จึงได้แก่การไม่รู้ปัญหาของภูมิภาค การไม่กำจัดสาเหตุแห่งปัญหา การไม่รู้เป้าหมายของภูมิภาค และการไม่ลงมือดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

จากหลักการแห่งอริยสัจ แสดงว่า อวิชชาไม่มีแล้วในอาเซียน เพราะเหตุ-ผลทั้ง 2 ชุด 4 ข้อ อาเซียนรู้แล้ว และแสดงออกมาให้เห็นเป็นประชาคมอาเซียนอันเป็นเป้าหมายที่จะบรรลุถึงในปี 2558 อาเซียนไม่มีอวิชชา (ในบริบทนี้เท่านั้น ใช้ในความหมายเชิงประยุกต์) แต่ไม่ได้หมายความว่าหมดตัณหา และอุปาทาน

ตัณหา คือ ความอยาก มี 3 ลักษณะ ได้แก่ อยากได้ หรือ อยากมี อยากเป็น และ อยากไม่ได้หรืออยากไม่มีและไม่เป็น (หรือไม่อยากได้ ไม่อยากเป็น) (อัง.ฉก.22/377) การที่อาเซียน(สมาคม)ต้องการเป็นประชาคมอาเซียน นอกจากจะแสดงให้เห็นว่าอาเซียนมีเป้าหมายแล้ว ยังแสดงว่าอาเซียนยังมีตัณหาด้วย กล่าวคือ อาเซียนอยากได้อาหากมีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ อยากเป็นประชาคมเดียวกัน และอยากไปให้พ้นสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันซึ่งก็จะเกิดขึ้นพร้อมกับการบรรลุเป้าหมายนั้น

แม้ประชาคมอาเซียน จะเป็นตัณหาที่นำไปสู่การสร้างสรรค์ แต่ก็มีจุดอ่อนที่

สำคัญอันจะเป็นอุปสรรคขัดขวางการบรรลุเป้าหมายเสียเอง หรือ ทำให้การบรรลุเป้าหมายนั้นเป็นปัญหาใหม่ อันเกิดจากเป้าหมายที่บรรลุแล้วนั่นเอง เพราะเบื้องหลังของต้นหา คือ ความต้องการเสพเสวยมากกว่าต้องการสร้างสรรค์

องค์การของอาเซียนที่ขับเคลื่อนด้วยต้นหาจึงมักจะไม่นำจนถึงวิธีการว่าจะมีผลเสียอย่างไรหรือไม่ ขอเพียงบรรลุเป้าหมายให้ได้ตามต้องการก็พอ ซึ่งในที่สุดจะทำให้โครงสร้างที่ค้ำเป้าหมายนั้นอยู่พังทลายลง อันจะส่งผลให้เป้าหมายนั้นไม่ยั่งยืนไปด้วย โดยเฉพาะอาเซียนเมื่อมองในรายประเทศจะเห็นว่าต่างแก่งแย่งแข่งขันกันและมุ่งจะเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆ ของประเทศสมาชิก โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติ

ในที่สุดอาเซียนก็จะบรรลุถึงความเป็นประชาคมเดียวกันพร้อมกับมลภาวะด้านต่างๆ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เกิดมลภาวะ เมื่อเกิดมลภาวะก็ทำลายสุขภาพของประชาชน ที่ยกมานี้เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งเท่านั้น หมายความว่ายังมีผลเสียอื่นอีก อนึ่ง การกล่าวถึงผลเสียนี้ ไม่ได้หมายความว่า ผลจากการบรรลุความเป็นประชาคมอาเซียนไม่มีผลดี แต่มุ่งแสดงให้เห็นว่า องค์การที่ขับเคลื่อนด้วยต้นหาจะมีผลเสียอย่างไร ซึ่งผลเสียเหล่านี้จะเป็นเครื่องขัดขวางไม่ให้ประชาคมพัฒนาระดับสันติภาพให้สูงขึ้น

เมื่อถึงเวลาที่มลภาวะกระทบต่อการดำเนินชีวิต ประชากรของอาเซียนจะแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายที่มีกำลังทรัพย์หรือคนรวย ที่สามารถเลือกหรือสร้างที่อยู่อาศัยให้ปลอดภัยได้ ซึ่งต้องแลกมาด้วยความทุกข์ยากของฝ่ายที่ไม่มีกำลังทรัพย์หรือคนจนที่ไร้ทางเลือก

ความรุนแรงของมลภาวะ และช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน จะมากขึ้นหรือน้อยขึ้นอยู่กับความเข้มข้นของต้นหา เมื่อต้นหาของอาเซียนเป็นไปอย่างไม่มีตัวกำกับ หรือถ่วงดุล ก็ยากที่จะกระจายสันติสุขสู่ประชากรส่วนใหญ่ของอาเซียนได้ เพราะอำนาจของอุปาทานที่เกาะกุมนโยบาย เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ และมาตรการของอาเซียนไว้อย่างเหนียวแน่น ไม่ยอมปล่อยให้ความเห็นต่าง หรือเห็นคนอื่น นอกจากพวกของตนเกิดขึ้นได้เลย โดยนัยนี้ อาเซียนย่อมมีอุปาทานแน่นอน

อุปาทาน คือ ความยึดติดถือมั่นมี 4 ชนิด คือ อุปาทานในการเสพ
สวय (กามอุปาทาน) อุปาทานในหลักการ (ทิฏฐูปาทาน) อุปาทานในวิธีการ
(สิลัพพอุปาทาน) และ อุปาทานในเอกลักษณ์ (อัตตวาอุปาทาน) (ที.ปา.11/258)

วิถีอาเซียน มีอุปาทานทานครบ กล่าวคือ การยึดติดถือมั่นในหลักการ
วิธีการ เอกลักษณ์ และการเสพสวยผลดีบางประการนั้นๆ ดังนั้น ช่องทาง
แห่งอุปาทานในรูปของประชาคมก็เกิดขึ้นได้ โดยเฉพาะวิถีอาเซียนซึ่งถูกมองว่า
เป็นทั้งปัจจัยและอุปสรรคของความก้าวหน้าของอาเซียน (สุวิชา เป้าอารีย์, 2554;
Goh, 2003; Jones, 2009; Jong, 2007) อุปาทานจะทำให้อาเซียนไม่ยอมรับ
การเปลี่ยนแปลงแม้เห็นอยู่ว่าจะทำให้เกิดผลดีแต่ด้วยความเคยชินจะทำให้
ทุกอย่างคงที่ สิ่งที่เกิดขึ้นอาจเป็นเพียงถ้อยคำ หรือ เอกสารแต่ผลที่เป็นรูปธรรม
ไม่เกิดขึ้นจริง เพราะฉะนั้น การพัฒนาต้องเริ่ม

จากการลดอุปาทาน คือ การคลายความยึดติดถือมั่น และเปิดใจรับความ
เป็นจริง พร้อมกับปรับเปลี่ยนเพื่อสันติสุขของพลเมืองอาเซียนทั้งหมด

คนกำหนดองค์กร

อย่างไรก็ดี แม้จะเบาใจได้ระดับหนึ่งในข้อที่ว่าอาเซียนมีเป้าหมายแล้ว
แต่ตัวขัดขวางความก้าวหน้าของอาเซียนยังมีอีก 2 ตัว คือ ตัณหา และอุปาทาน
โดยเฉพาะเมื่อมองให้ลึกลงไปถึงการปฏิบัติตามวิถีอาเซียน จะเห็นว่าคน
คือ ตัวแปรที่แท้จริงเพราะหลักการไม่แทรกแซงกิจการภายในก็ดี การปรึกษา
หารือก็ดี ฉันทามติก็ดี ล้วนเกิดจากคน ดำเนินการด้วยคน และมีผลต่อคนทั้งสิ้น
ดังนั้น การวิเคราะห์วัฏจักรแห่งสันติภาพจะชัดเจนยิ่งขึ้น ด้วยการพิจารณาที่คน
โดยเฉพาะผู้นำที่อยู่บนโต๊ะเจรจาเพราะเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการกำหนดนโยบาย

เราจะมั่นใจได้อย่างไรว่า ผู้นำไม่มีอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน เพราะแม้
เราเองก็ไม่อาจมั่นใจในหลักการและเหตุผลของเราเองได้ทั้งหมด เพราะเงื่อนไข
และตัวแปรมีมาก วิธีที่ดีที่สุด จึงต้องให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ข้อตก
ลงใดๆ ที่อยู่บนโต๊ะเจรจา จึงก่อนที่จะมีการตกลง จำเป็นต้องให้ประชาชนของ
แต่ละประเทศมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย

การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความเป็นไปได้ 3 กรณี คือ (1) การมีส่วนร่วมโดยตรง ซึ่งรัฐบาลอาจต้องทำประชาพิจารณ์ในประเด็นที่สำคัญ (2) การมีส่วนร่วมโดยผ่านตัวแทนซึ่งก็คือผู้แทนราษฎรที่ใช้สิทธิแทนประชาชน และ (3) การประชุมคู่ขนาน คือ เมื่อมีการประชุมระหว่างผู้นำอาเซียน ก็ควรมีการประชุมของภาคประชาชนพร้อมกันไป การมีส่วนร่วมของประชาชนในที่นี้เป็นแนวทางตัวอย่าง แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนมีหลายแนวทางมากกว่าที่ยกเป็นตัวอย่างนี้

ภาพสะท้อนเห็นได้ค่อนข้างชัดว่า แม้อาเซียนจะมีเป้าหมายที่ชัดเจนแต่ประชาชนในประเทศนั้นๆ มีจำนวนเท่าไรกันแน่ที่ไม่เห็นความสำคัญของเป้าหมาย เพราะไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจตั้งแต่ต้น โดยเฉพาะประเทศที่ไม่เป็นประชาธิปไตย เป้าหมายของอาเซียน จึงอาจเป็นจริงสำหรับคนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งก็คือฝ่ายที่มีกำลังทรัพย์หรือคนรวย แต่คนจนก็ยังจนอยู่ต่อไปและยังต้องแบกรับผลกระทบต่างๆ ที่ตามมาด้วย

วิธีแก้ไขแท้จริงก็มีอยู่แล้วในวิถีอาเซียนนั่นเอง กล่าวคือ แทนที่วิถีอาเซียนจะใช้เพื่อบรรลุข้อตกลงระหว่างประเทศสมาชิกก็ควรจะนำมาใช้เพื่อบรรลุข้อตกลงของประชาชนแต่ละประเทศก่อนที่ผู้นำจะเจรจากันด้วย

บัดนี้ เป้าหมายถูกกำหนดขึ้นแล้วจะย้อนกลับไปถามประชาชนอีกก็ไม่ทันการณ์ จึงต้องเดินหน้าสลายอิทธิพลของประชาชน โดยการกระจายข่าวสารข้อมูลให้ทั่วถึงและเท่าทัน พร้อมกับสลายตัณหาของประชาชนให้ลุกขึ้นมาเป็นผู้สร้างแทนที่จะเป็นผู้เสพ โดยการพัฒนาชุดความรู้ใหม่วิธีการใหม่เพื่อคลายอุปาทานที่มีอยู่เดิมจนปิดบังศักยภาพในการพัฒนาจนหมดสิ้น

การตื่นรู้คือปฏิโลมพลวัตแห่งสันติภาพ

การกำกวมกลืนมีวิชาเป็นต้น เป็นปฏิจกสมุบาทเชิงปฏิโลม พลวัตของอาเซียนที่ขับเคลื่อนไปด้วยปฏิจกสมุบาทเชิงปฏิโลม เรียกรวมกันว่า ปฏิโลมพลวัต จะสำเร็จได้ด้วยการตื่นรู้ คือ สติและปัญญา ซึ่งความหมายในเชิงประยุกต์หมายถึง ความเห็นและความต้องการของพลเมืองอาเซียนทุกคน

ความเห็นและความต้องการของประชาชนไม่ว่าจะดีหรือไม่ดี ก็เป็นตัวชี้ให้เห็นสติปัญญา หรือ การตื่นรู้ พลเมืองอาเซียนไม่ว่าจะมีฐานะเช่นใด จึงมีค่าเท่ากับการตื่นรู้หนึ่งจุดเช่นกัน การตื่นรู้ของพลเมือง ส่งผลต่อผู้นำ แล้วผู้นำก็กำหนดเป้าหมาย นโยบาย หลักการ และวิธีการ ของอาเซียน เท่ากับคนกำหนดองค์การเมื่อองค์การถูกกำหนดแล้ว ก็จะมีผลบังคับต่อคน กลายเป็นองค์การกำหนดคน สลับกันไป ในที่สุดอาเซียนก็จะเป็นองค์การแห่งการตื่นรู้ เพราะมีผู้นำที่ตื่นรู้ ผู้นำตื่นรู้เพราะประชาชนตื่นรู้ ความสงบสุขที่แท้ก็จะเกิดขึ้นแก่พลเมืองอาเซียนทั้งหมด

วิญจักรแห่งสันติภาพภายใต้พลวัตแห่งวิถีอาเซียน

บทความชิ้นนี้ไม่ได้ให้ความสำคัญกับประเด็นของวิถีอาเซียนว่ามีประสิทธิภาพ หรือไม่มีประสิทธิภาพ แต่ถือว่าวิถีอาเซียนเป็นหลักการอันหนึ่งซึ่งเมื่อมองจากหลักการปฏิเสธสมุptionแล้ว จะเห็นว่าอยู่ในลักษณะทั้งวิญจักรหรือวิวิญจักร ซึ่งจะทำให้เกิดสันติภาพ หรือไม่ก็ได้

หากวิถีอาเซียน ถูกสร้างด้วยกิเลสย่อมนำไปสู่กรรม และวิบากที่เป็นทุกข์ หากตรงกันข้าม ก็นำไปสู่ความสงบสุข ซึ่งดัชนีชี้วัดระดับความสงบสุข ของภูมิภาคบอกเราว่า อาเซียนมีสันติภาพเชิงลบ และเชิงบวกอยู่ในระดับสูงและปานกลางตามลำดับ ไม่ว่าระดับของสันติภาพนี้จะมาจากวิถีอาเซียนหรือไม่ก็ตาม สิ่งที่ต้องตั้งคำถาม คือ มันเกิดจากกิเลสหรือไม่

หากไม่ได้เกิดจากกิเลส สิ่งที่ต้องทำ คือ การเดินทางต่อไปด้วยปริมาณและคุณภาพที่มากขึ้น แต่หากเกิดจากกิเลสสิ่งที่ต้องทำ คือ แก้ไขปรับปรุงเปลี่ยนแปลงใหม่เพราะไม่ว่าจะเป็นผลจากการมีกิเลส หรือ ไม่มีกิเลส ระดับสันติภาพในภูมิภาคยังพัฒนาต่อไปได้อีก สรุปว่า วิถีอาเซียนไม่ว่าจะมีประสิทธิภาพหรือไม่ ก็ต้องปรับปรุงให้จุดอ่อนเป็นจุดแข็ง และให้จุดแข็งเป็นจุดแข็งยิ่งขึ้น เพราะหากยังคงอยู่อย่างเดิมก็เป็นกิเลสชนิดอุปาทานเต็มตัวซึ่งในที่สุดก็นำไปสู่เป้าหมายเทียมทั้งหมด

เอกสารอ้างอิง

- ทีมนิกาย ปาฏิภววรรค. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสยามรัฐ. เล่ม 11 ข้อ 258. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 10. กทม.: สหธรรมิก.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2553). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. นนทบุรี: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์.
- สังยุตตนิกาย นิทานวรรค. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสยามรัฐ. เล่ม 16 ข้อ 17.
- สุวิชา เป้าอารีย์. (กุมภาพันธ์ 2554). วิธีอาเซียนกับการจัดตั้ง AFTA (Way of establishing the ASEAN and AFTA). วารสารร่วมพฤษ, 29(2), 2-21.
- อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสยามรัฐ. เล่ม 34 ข้อ 691.
- อังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสยามรัฐ. เล่ม 22 ข้อ 377.
- ASEAN Secretariat. (2008, July 9). Agreement on the Establishment of the ASEAN Secretariat 1976. Retrieved from <http://www.aseansec.org/1265.htm>
- Acharya, A. (2001). *Constructing a Security Community in Southeast Asia: ASEAN and the Problem of Regional Order*. London, New York: Routledge.
- Collins, A. (2003). *Security and Southeast Asia: Domestic, Regional, and Global Issues*. Boulder, London: Lynne Rienner.
- Goh, G. (Spring 2003). The 'ASEAN Way': Non-Intervention and ASEAN's Role in Conflict Management. *Stanford Journal of East Asian Affairs*, 3(1), 113-118.
- Institute for Economics and Peace. (2013, June 5). Global Peace Index 2013. Retrieved from www.economicsandpeace.org.

Jones, L. (2009). *ASEAN and the Norm of Non-Interference in Southeast Asia: A Quest for Social Order*. Nuffield College Politics Group Working Paper.

Jong, K. H. (December 2007). ASEAN Way and Its Implications and Challenges for Regional Integration in Southeast Asia. *Jati*, 12, 17-29

